

UOT 37.01

A.T.Mirzəyeva

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
aynureezizova1985@gmail.com*

TƏLƏBƏLƏRİN ÖZÜNÜTƏHSİL PLANLARININ HAZIRLANMASI VƏ BU İŞDƏ MÜƏLLİMLƏRİN ROLU

Açar sözlər: *özünütəhsil, inkişaf, müəllimin rolu, öyrənməyi öyrənmək, özünütəhsil planı*

Məqalədə tələbələrin özünütəhsilinin inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyətindən, tələbələrin özünütəhsil planını hazırlaması və bu işdə müəllimlərin rolundan, özünütəhsilin hazırkı vəziyyətindən, müəllimlərin tələbələri özünütəhsil fəaliyyətinə yönəltmək üçün hansı metodlardan istifadə etməli olduğundan, özünütəhsilin üstünlüklərindən, müəllimlərin özünütəhsilə münasibətindən bəhs olunur.

Tələbələrdə özünütəhsil tələbatının formalaşdırılması universitet kollektivinin, bütün təlim-tərbiyə işinin əsasında durmalıdır.

Bu işdə sosial mühit amillərinin imkanlarından da istifadə edilməlidir. Özünütəhsil tələbatının formalaşdırılması üçün təhsil müəssisələrində sistemli iş aparılmalı, müsabiqələr, tədbirlər təşkil edilməlidir.

A.T.Мирзоева

ПОДГОТОВКА ПЛАНОВ САМООБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ И РОЛЬ УЧИТЕЛЕЙ В ЭТОЙ РАБОТЕ

Ключевые слова: *самообразование, развитие, роль учителя, научиться учиться, план самообучения*

В этой статье рассматривается важность развития самообразования студентов, разработка учебной программы для самообучения учащихся, роль учителей в этом процессе, современное состояние самообразования, какие методы должны использовать учителя, чтобы направить своих студентов на самозанятость, преимущества самообучения и отношение учителей к самообразованию.

Формирование потребностей в самообразовании у студентов должно основываться на целом составе коллектива университета. В этом случае также следует использовать возможности факторов социальной среды. Следует проводить систематическую работу, конкурсы, организовывать мероприятия для формирования потребностей самообразования в учебных заведениях.

A.T. Mirzayeva

PREPARATION OF STUDENT'S SELF-EDUCATIONAL PLANS AND THE ROLE OF TEACHERS IN THIS CASE

Keywords: *self-education, development, teacher's role, learning to learn, plan of self-education*

This article deals with the importance of developing student self-education, the preparing of students' self-learning curriculum, the role of teachers in this process, the current situation of self-education, the methods used to direct teachers to self-centered activities, the benefits of self-learning, and the attitude of teachers towards self-education.

Formation of self-education needs in students should be based on the whole staff of the university collective. In this case, also should be used the opportunities of social environment factors. Should be carried out systematic work, competitions, should be organized events to form self-education needs in educational institutions.

“Necə öyrənəcəyini bilənlər, kifayət qədər bilənlərdir” (Henry Brooks Adams, 1839-1918). Bu söz bu gün də öz əhəmiyyətini qorumaqdadır. Həqiqətən də 2000-ci illərin əvvəllərindən başlayaraq şəxsin ən vacib ehtiyaclarından biri öyrənməyi öyrənmək, yəni özünü təhsildir.

XIX əsrdən günümüzdə qədər elm və texnologiyada, eyni zamanda cəmiyyətin həyatında vacib dəyişikliklər və inkişaf baş verməkdədir. Bunların da təsiri ilə şəxslərin öyrənmə müddəti uzanmaqda, ömür boyu davam etməkdədir. Bu dəyişikliyə adaptasiya ola bilmək üçün hər bir şəxs öyrənmə bilmə strategiyalarını müəyyən etməli, daima öz üzərində çalışmalıdır.

Öyrənmə strategiyaları təhsildə yer verilməsi vacib olan məsələdir. Öyrənmə strategiyalarının öyrədildiyi ən münasib yer təhsil müəssisələri, ən yaxşı vasitəçi isə müəllimlərdir. Öyrənmə strategiyaların xüsusiyyətlərinin, harada və nə zaman həyata keçiriləcəyinin tələbələrə izah edilməsi bilavasitə müəllim nəzarətində olan məsələdir. Lakin Azərbaycanda universitet proqramlarında “öyrənmə” strategiyalarının öyrədilməsini nəzərdə tutan dərslərə yer verilmədiyindən, öyrənmə metodlarını axtarıb tapmaq tələbələrin öz ixtiyarlarına buraxılmışdır.

Müəllim peşəsini düzgün seçən bu günün tələbəsi gələcəyin peşəkar müəllimi hesab oluna bilər. Çünki o, düzgün seçim əsasında müəllimlik peşəsinin bütün sirlərini mənimsəyə bilər.

Bəs öz peşəsinin mütəxəssisi olan müəllim tələbəyə özünü təhsil sahəsində hansı imkanları qazandırmış olar?

Səriştəli müəllim ilk növbədə gələcək müəllimlərdə peşəkarlıq və səriştəliliyin yüksək səviyyədə olmasına nail olmaq üçün onlarla psixoloji-pedaqoji hazırlıq işləri aparır. Tələbələrdə peşə səriştəliliyi və peşəkarlığın ilk

elementlərinin formalaşdırılmasında özünütəhsil, özünütəhrik, özünəinam motivlərinin yaranmasına və tərbiyə edilməsinə də xüsusi diqqət yetirir. Bunun nəticəsində də tələbələrdə özünütəhsilə maraq yaranır, motivlər inkişaf edir. Onlar öz bilik və bacarıqlarını artırmaq üçün öz üzərlərində çalışırlar. Belə bir imkanın yaradılması üçün tələbələrlə aşağıdakı məzmununda bir sıra işlərin aparılması zəruridir:

-tələbələrdə müəllim peşəsinin zəruriliyinə, müqəddəsliyinə və ən şərəfli peşə olmasına inamın formalaşdırılması;

-tələbələrdə özünəinam hissələrinin möhkəmləndirilməsi və inamsızlığa sövq edən söz və hərəkətlərə yol verilməməsi;

-tələbələrin daxili aləminə nüfuz edə bilməklə onlarda yüksək nailiyyətlər qazana biləcəklərinə inam yaratmaq;

-tələbələrdə müəllimlik peşəsinin sirlərinə yiyələnməyə stimül yaratmaq;

-müəllim tələbələri özünütəhsilə, özfəaliyyətə yönəltməlidir, onlara biliyə yiyələnməyin optimal yollarını, onları ümumiləşdirməyi və sistemləşdirməyi, bu biliklərdən istifadə edə bilməyi öyrətməlidir [2, s.183].

Müəllim tələbələri özünütəhsilə təhrik etmək üçün onlara təhsillə bağlı müəyyən strategiyaları öyrətməlidir. Bir çox tədqiqatçılar tərəfindən qəbul edilən strategiyaları aşağıdakı şəkildə sıralaya bilərik:

- 1) Təkrar etmə strategiyası. Tələbənin məlumatı seçməsinə və əldə etməsinə kömək edən strategiyadır. Məsələn, təkrar etmək, səsli oxumaq, sətir altından xətt çəkmək və s.
- 2) Əlaqələndirib məna çıxartmaq strategiyası. Yeni məlumat ilə əvvəlki məlumatlar arasında əlaqə yaradaraq öyrənməyə kömək edən strategiyadır. Məsələn, beyində canlandırma, cümlədə istifadə etmək, qeydlər aparmaq, xülasəsini çıxartmaq və s.
- 3) Qruplaşdırmaq strategiyası. Məlumatları yenidən nizama salıb öyrənməkdir.
- 4) Bildiklərini izləmək strategiyası. Tələbənin öyrəndiklərini nizama salıb, yön verən strategiyadır. Məsələn, çalışmağı planlamaq, özünə suallar vermək, özünü qiymətləndirmə, səhvini düzəltmək.
- 5) Affektiv strategiya. Öyrənməyə əngəl olan psixoloji problemləri aradan qaldırmağa yönələn strategiyadır. Məsələn, diqqəti toplamaq, vaxtı düzgün istifadə etmək, motivasiyanı təmin etmək və s.[4]

Müəllim eyni zamanda tələbələrə özünütəhsil planını hazırlamağı öyrətməlidir. Tələbələrin özünütəhsil fəaliyyətinin yaradıcı təşkilində ilk addım zehni əməyin səmərəli qurulmasıdır, ikinci mühüm vəzifə isə onların özünütəhsil üzrə işlərinin fərdi planlaşdırılmasıdır. Bu istiqamətdə işin aparılması ilk növbədə, tədris ilə və semestrlər boyu fakültənin tədris planının mahiyyətinin öyrənilməsidir. Müəllimin tədris etdiyi fənnin gündəlik, həftəlik

saatları, tədris işlərinin qrafiki və məşğələlərin vaxtı dəqiq müəyyənləşdirilməlidir.

Özünütəhsil planının tərtibi mərhələləri vardır ki, bunu da tələbələr müəllimlərin vasitəsilə bilməlidirlər. Özünütəhsil planının tərtibi mərhələlərini aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- a) ilk əvvəl planın həftəlik texniki tərtibini hazırlamaq lazımdır;
- b) sonra özünütəhsil işinin aylıq planını öyrənmək və tutmaq lazımdır;
- c) eyni zamanda semestr üzrə və illik özünütəhsil işi ilə bağlı plan işlənməli və tərtib edilməlidir. Bu zaman özünütəhsil fəaliyyətinin bütün sahələri planda əks olunmalıdır.

Planın qrafiki:

Plan:

Tələbələrin
özünütəhsili _____ kurs _____
fakultə _____ tədris _____ ili
üçün _____

Ay	Tədris işi	Dünyagörüşü üzrə özünütəhsil	İxtisas üzrə özünütəhsil	Pedaqogika üzrə özünütəhsil	Ədəbiyyat, musiqi, incəsənət üzrə
1	2	3	4	5	6

Şəxsi vaxt büdcəsinin modelinin işlənməsi tələbələrin təliminin və sinifdənkənar işlərinin müxtəlif növlərini və özünütəhsil işinin effektiv planlaşdırılmasının çoxlu şərtlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Yuxarıdakı mərhələlərlə bağlı olaraq tələbə aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirir:

- öyrənmə məqsədini müəyyən edir;
- məqsədə uyğun üsulları seçir;
- seçdiyi üsulları tətbiq edir;
- fəaliyyət sırasında öyrənmənin necə getdiyini izləyir və lazım gəldikdə dəyişikliklər edir;
- əldə etdiyi nəticələri dəyərləndirir və sonrakı öyrənəcəkləri ilə bağlı qərarlar alır;

Tələbələrin özünütəhsil təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, onların sərf etdikləri vaxta görə bu məsələyə münasibəti təxminən aşağıdakı kimi olmuşdur:

- a) təlim vaxtına – cədvəl üzrə aparılmış məşğələlərə və onlara hazırlığa – 40%-dən yuxarı;

- b) dərscənkənar vaxta, istirahət və yuxuya, qidalanma və onun hazırlanması, ali məktəbə getmə və qayıtma, özünütəhsil və özünəxidmət və digər iş növləri üzrə – 50%-ə yaxın;
- c) müstəqil (sərbəst) məşğələlər üçün vaxt və ictimai işlər – 10%-ə qədər;
- d) qabaqcadan nəzərdə tutulmamış ehtiyac olan vaxt (növbəyə durmaq, nəqliyyat gözləmək) – 1,2%.

Təcrübə göstərir ki, yüksək nəticə əldə etmək üçün özünütəhsil üzrə işlər gün ərzində 4 saatdan az olmamalıdır [1, s.41-42].

Özünütəhsil planı tələbələrə aşağıdakı üstünlükləri qazandıra bilər:

- ilk olaraq tələbənin asan və keyfiyyətli öyrənməsinə şərait yaradır;
- tələbə məlumatı şüurlu olaraq mənimsəyir;
- tələbəyə müstəqil öyrənmə bilmək imkanını qazandırmış olur;
- tələbənin istəyərkən və zövq alaraq öyrənməsinə şərait yaradır;
- ömür boyu öyrənməyə vərmiş yaradır və s.

Tələbələrin özünütəhsil planları onların öyrənmə tələbatları və motivləri ilə sıx bağlı olur. Tədqiqatçı V.P.Şuman özünütəhsil motivlərinin aşağıdakı tələbatdan irəli gəlmişini qeyd etmişdir:

- 1) şəxsiyyətin yeniliyə olan tələbatı;
- 2) ixtisasa maraqlı tələbatının əldə edilməsi;
- 3) hərtərəfli inkişaf tələbatı;
- 4) mədəni insan olmaq tələbatı;
- 5) cəmiyyətin, insanların xeyrinə yaranan tələbatlar [5, s.21].

Özünütəhsil üzrə təhlillərin aparılması belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki, özünütəhsil məqsədyönlü, müstəqil, şüurlu, təcrübə fəaliyyət prosesidir. Ali məktəbdə tələbələrin özünütəhsil fəaliyyəti öz biliklərini genişləndirə bilməsi, müstəqil fəaliyyət nəticəsində yeni biliklər qazanması, elmi biliklərini genişləndirmək üsullarına yiyələnməsi və bütün həyatı boyu özünütəkmilləşdirməsi üzrə işlərə hazırlıq mərhələsidir.

Aparılan tədqiqatlar vasitəsilə əldə edilən məlumatlara görə, müəllimlərin tələbələrin özünütəhsilinə, müstəqil fəaliyyətinə münasibəti eyni deyildir. Onları dörd qrupa bölmək olar: 1) tələbələrin özünütəhsilinin əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirən, ona diqqət və vaxt ayıran müəllimlər; 2) yalnız ev tapşırıqlarının icra vəziyyəti, kurs işi, referat, buraxılış işinin yazılması və yoxlama-imtahanlara hazırlıqla maraqlanan, məsləhət verən müəllimlər; 3) tələbələrin özünütəhsil işinin icrası və müstəqil hazırlıq işləri ilə maraqlanmayıb, yalnız tələbələrin məqbul və imtahan cavabları ilə onları qiymətləndirmək üçün maraqlanan müəllimlər; 4) özünün məsləhətçi vəzifəsini yalnız tələbələr müraciət etdikdə yerinə yetirməkdə gərən müəllimlər.

Təcrübə göstərir ki, müəllimin tələbələrin özünütəhsilinə, müstəqil fəaliyyətinə soyuq münasibəti tələbələrdə nəinki özünütəhsildə, hətta ümumi olaraq təhsildə məsuliyyətsizlik və istəksizlik yaradır. Buna görə də bəzi

dekanlıq və kafedralar müəllimin təqvim-tematik planında fənn üzrə məcburi saatlarla yanaşı, tələbələrin müstəqil fəaliyyətinə nə qədər vaxt ayırdığını və onu necə bölüşdürdüyünü nəzərdən keçirirlər. Hətta bu baxımdan fəaliyyət istiqaməti təqvim-tematik planda öz əksini tapır: tədris edilən fənn üçün müstəqil iş üzrə müəllim özü nələri nəzərdə tutur və nə etməyi necə düşünür, tələbəyə hansı məzmunla istiqamət verməyi, ümumiyyətlə, tələbə ilə işləməyi necə nəzərdə tutur və s.

Bəzi yaradıcı müəllimlər var ki, onlar “tədqiq edərək öyrət, öyrədərək tədqiq et” prinsipinə əsaslanaraq öz tədqiqatlarına tələbələri də cəlb edirlər. Belə olduğu təqdirdə də tələbələr müstəqil yaradıcı iş prosesinin şahidinə və iştirakçısına çevrilirlər və bu da onlara gələcək həyatlarında özünütəhsil fəaliyyətini necə davam etdirəcəklərinə dair fikir formalaşdırır.

Tədqiqatçı R.Mahmudova qeyd edir ki, tələbələr arasında aparılan sorğudan belə qənaətə gəldik ki, tələbələrin özünütəhsilə münasibəti fərqlidir. Belə ki, 100 nəfər tələbədən 20 nəfəri özünütəhsilə, müstəqil işə həvəs göstərən və yaradıcı fəallıq göstərən, 40 nəfəri özünütəhsilə, müstəqil işə həvəs göstərən, lakin yaradıcı fəallığı az olanlar, 40 nəfəri isə özünütəhsilə, müstəqil işə həvəs göstərməyən və tədris borcu qalmasın deyə, onu icra edənlərdir [3, s.32 -102].

Tələbələrdə özünütəhsil fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsində müəllimlərin böyük rolu vardır. Lakin özünütəhsilin əhəmiyyətli olduğu bir dövrdə müəllimlərin bir qismi nəinki tələbələri özünütəhsilə yönəldir, hətta özləri belə özünütəhsildən uzaqdırlar. Bunun da başlıca səbəbi ya peşə təhsili alarkən özünütəhsilin metodologiyası ilə tanış olmamaq, ya praktik məşğələlər vasitəsilə bu bacarıqlara yiyələnməmək, ya da vaxt məhdudiyətidir.

Tədqiqatçı Anastasia Samaras uzun illər ərzində müəllimin özünütəhsili məsələsini araşdırmış, bu sahədə dəyərli kitablar yazmışdır. Onun “Müəllim təşəbbüsü ilə aparılan tədqiqat” kitabının beşinci fəslə tamamilə özünütəhsil metodlarına həsr olunmuşdur. Sözügedən kitabda özünütəhsilin bir çox metodlarının olması xüsusi vurğulanır və onlardan altısının üzərində dayanılır:

- 1) İnkişaf portfoliosu (Samaras və Freese, 2006)
- 2) Şəxsi tarix (Samaras, Hicks və Garvey Berger, 2004)
- 3) Canlı təhsil nəzəriyyəsi (Whitehead, 1989)
- 4) Müştərək özünütəhsil (Samaras və Freeseç 2006)
- 5) Təsviri incəsənət əsaslı özünütəhsil (Weber və Mitchell, 2004)
- 6) Yaddaş əsaslı özünütəhsil (Weber və Mitchell, 1999)

İnkişaf portfoliosu müəllimə imkan verir ki, müəyyən müddət ərzində məlumat toplayıb kataloqa salsın və həmin vaxt ərzində peşəkar inkişafını izləsin. Portfolio müxtəlif sahələrdən ibarətdir ki, bunu cədvəl şəklinə salıb tədqiqatın mövzusunun, görülən işin təsvirini, məqsədləri və istifadə olunan ədəbiyyatı əlavə etmək olar.

Şəxsi tarix müəllimin şəxsi təcrübəsini, mənsubiyyətini, məxsus olduğu mədəniyyəti, tədris etdiyi fənnə özünün necə yiyələndiyi və s. kimi şəxsi məsələləri təhlil edib onlardan faydalanmasını ehtiva edir. Bura həmçinin müəllim kimi necə insandır, qarşısına qoyduğu tədris məqsədlərini nə motivasiya edir, hansı çətinliklərlə rastlaşır, kimlərdən dəstək alır və sifə hansı dəyərləri gətirir kimi suallar da daxildir.

Canlı təhsil nəzəriyyəsi. Müəllimin öz əqidə və tədris praktikasının, gəldiyi qənaətlərin düzgünlüyünü yoxlaması, özünün metodikasını yaratması mühüm əhəmiyyət kəsb edir: mən nə üçün dərs zamanı belə deyirəm, nəyi daha yaxşı edə bilərəm, nəzərdə tutduqlarımı dərsdə necə həyata keçirə bilərəm, bu nə qədər uğurlu alınır və s.

Müştərək özünütəhsil. Adından da görüldüyü kimi, əməkdaşlıq formasında aparılır, lakin bu zaman layihədə iştirak edən hər bir müəllimin özünün rol və vəzifəsi olur.

Təsviri incəsənət. Əsaslı özünütəhsil tədris praktikası haqqında fikirlərin simvollarından istifadə etməklə qurub-yaratmaq, yaxud dekonstruksiya etməklə portret, ifa, fotoqrafiya, sənədli film, kollaj, qraffitlər, kiber qrafiklər, diaqramlar, rəsm, kino, metaforlar, şeir və s. formada ifadəsini bildirir.

Yaddaş əsaslı özünütəhsil. Avtobioqrafik tədqiqat metodu olub, özünütənqid və refleksiya əsaslanır: şəxsiyyətimiz necə formalaşmış, biz nəyi xatırlayırıq, hazırki kimliyimizi şərtləndirən hadisələri necə xatırlayırıq və s. Bu zaman əsas məqsəd keçmiş təcrübədən səmərəli istifadə edib gələcək hədəfləri müəyyənləşdirməkdir ki, bu zaman müxtəlif qrafik və kreativ vasitələrdən istifadə etmək olar [6, s.89-100].

Buradan çıxarılan nəticə budur ki, tələbələrdə özünütəhsil planlarının hazırlanmasında vasitəçi olan müəllim ilk əvvəl özünütəhsil metodları ilə tanış olmalı, öz üzərində mütəmadi olaraq işləməyi bacarmalı, özünütəhsil bacarıqlarına yiyələnmişdir.

Müəllim tələbələrə özünütəhsilin üstünlüklərini izah etməlidir. Bu üstünlükləri aşağıdakı şəkildə sıralamaq olar:

- istiqamət, mövzu, strategiya və s. seçimində sərbəstlik; bu da imkan verir ki, sınıfdə mövcud olan təcili məsələlər (ehtiyaclar) öz həllini gecikmədən tapsın;
- sərbəst “qrafik”lə işləmək imkanı;
- insanın öz gəldiyi nəticə, gətirdiyi yenilik daha yaxşı yadda qalır və effektiv şəkildə icra olunur;
- kitab, material və s. seçimində sərbəstlik;
- vaxtdan səmərəli istifadə etmək və s.

Tələbələr özünütəhsil zamanı gündəlik də tərtib etməyi bacarmalı, orada qeydlər aparmalıdır. Bu gündəlik tələbələrə özünütəhsili səmərəli şəkildə həyata keçirməyə, öz işini dərk etməyə, qarşısına məqsəd qoymağa, öz tədris

fəaliyyətini düzgün planlaşdırmağa kömək edir. Gündəlikdə bu məlumatlar qeyd edilə bilər: öyrəniləcək fənlər; qarşıya qoyulan məqsəd; evdə və dərstdə edilən tapşırıqlar; məqsədə çatmaq üçün istifadə edilən vasitələr; qarşıya çıxan problemlər; müəllimin və ya tələbənin öz işinə verdiyi qiymətlər; fəaliyyətin həyata keçirildiyi məkan və s.

Tələbələrdə özünütəhsil tələbatının formalaşdırılması universitet kollektivinin, bütün təlim-tərbiyə işinin əsasında durmalıdır. Bu işdə sosial mühit amillərinin imkanlarından da istifadə edilməlidir (ailə və ictimai təşkilatların, kitabxanaların, əlavə təhsil-tərbiyə müəssisələrinin, KİV-nin, sosial pedaqoq və psixoloqların və s.). Özünütəhsil tələbatının formalaşdırılması üçün təhsil müəssisələrində sistemli iş aparılmalı, müsabiqələr, tədbirlər təşkil edilməlidir (maarifləndirmə işləri, kitab müzakirələri, diskussiyalar və s.).

ƏDƏBİYYAT

1. *Həşimova A.* Tələbə gənclərin özünütəhsil hazırlığının sistemi. Bakı: Adiloğlu, 2005, 148 s.
2. *İlyasov M.İ.* Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 207 s.
3. *Mahmudova R.M.* Ali məktəbdə tələbə müstəqil işinin imkanları və yolları. Bakı, 2005, 136 s.
4. *Özer Bekir.* Öğretmenlerin Yeni Görevi: Öğrenmeyi öğretme. https://www.academia.edu/909405/%C3%96%C4%9Fretmenin_Yeni_G%C3%B6revi_%C3%96%C4%9Frenmeyi_%C3%96%C4%9Fretme<http://hdl.handle.net/11129/2618>
5. *Райский. Б. Ф.* Подготовка учащихся к самообразованию – актуальная задача школы. Волгоград, 1976, 200 с.
6. *Samaras Anastasia P.* Self-Study Teacher Research, Sage Publications, Washington: 2011. <http://dx.doi.org/10.4135/9781452230481>